

בעניין:

המועצה הציבורית למניעת רעש וזיהום אויר בישראל – מלר"ז

ע.ר. מס' 580020519

ע"י ב"כ מיכאל בדך ושות', משרד עו"ד ונוטריון

מרח' בר כוכבא 23, בני ברק, 5126002

מגדל V, קומה 8

טל': 03-6932833, פקס': 03-6932834

העותרת:

- נגד -

1. השר להגנת הסביבה

2. שר האוצר

3. שר התשתיות הלאומיות, האנרגיה והמים

על ידי פרקליטות המדינה, משרד המשפטים

רח' צלאח א - דין 29, ירושלים

המשיבים:

עתירה למתן צו על תנאי

בית המשפט הנכבד מתבקש להורות ולקבוע כדלקמן:

א. להורות למשיב 1 ליתן טעם מדוע אין הוא פועל על פי מצוות המחוקק בסעיפים 25(א)(2) ו- (3) וסעיף 26 לחוק הקרינה הבלתי מייננת, התשס"ו – 2006, ובתוך כך, מדוע לא יתקין לאלתר תקנות בדבר רמות החשיפה המרביות המותרות של בני אדם לקרינה ממקור קרינה מרשת החשמל (הן לחשיפה כרונית רציפה והן לחשיפה קצרת מועד), ובדבר נקיטת אמצעי זהירות ובטיחות למניעת סכנה לציבור ולסביבה כתוצאה מחשיפה לקרינה זו או כתוצאה מהקמה של מקור קרינה של רשת החשמל והפעלתו;

ב. ליתן כל סעד אחר, כפי שבית המשפט הנכבד ימצא לצודק ולנכון בנסיבות העניין;

כמו כן, מתבקש בית המשפט הנכבד לחייב את המשיבים בהוצאות עתירה זו ובשכ"ט עו"ד.

כל ההדגשות בעתירה זו אינן במקור, אלא אם צוין אחרת.

ואלה נימוקי העתירה:

א. עניינה של העתירה בתמצית

1. עניינה של עתירה זו במחדלו של המשיב 1. להתקין תקנות לעניין רמות חשיפה מרביות מותרות של בני אדם לקרינה מרשת החשמל, ולעניין נקיטת אמצעי זהירות ובטיחות למניעת סכנה לציבור ולסביבה כתוצאה מחשיפה לקרינה מרשת החשמל או כתוצאה מהקמה של מקור קרינה מרשת החשמל והפעלתו.

2. זאת, על אף שהיה עליו לעשות כן עד למועד כניסתו של החוק לתוקף בשנת 2007, קרי, לפני 9 שנים, על פי מצוות המחוקק בסעיפים 25(א)(2) ו- (3) לחוק הקרינה הבלתי מייננת, התשס"ו – 2006 (להלן: "חוק הקרינה", או "החוק"), אשר קובעים כך:

"ביצוע ותקנות

25. (א) השר ממונה על ביצוע הוראות חוק זה, והוא רשאי, באישור ועדת הפנים ואיכות הסביבה של

הכנסת, להתקין תקנות בכל הנוגע לביצוען, ובכלל זה בעניינים אלה:

(1) אמות מידה ונהלים למתן היתרים לפי חוק זה, דרך כלל או לסוג מסוים של מקורות קרינה, תוקפם של היתרים כאמור, ביטולם או התלייתם, לרבות נהלים להגשת בקשות להיתרים;

(2) רמות חשיפה מרביות מותרות של בני אדם לקרינה ממקור קרינה;

(3) נקיטת אמצעי זהירות ובטיחות למניעת סכנה לציבור ולסביבה כתוצאה מחשיפה לקרינה או כתוצאה מהקמה של מקור קרינה והפעלתו;

(4) עריכת מדידות של קרינה הנוצרת במהלך הפעלתם של מקורות קרינה;

(5) מרחקי בטיחות ממיתקן שידור לתקשורת בשיטה התאית (...)

(ב) (1) תקנות לפי סעיף קטן (א)(2) יותקנו לאחר התייעצות עם שר הבריאות; תקנות כאמור שעניינן רמות חשיפה מרביות לקרינה בתחום תדרי רדיו כהגדרתם בפקודת הטלגרף, יותקנו בהתייעצות גם עם שר התקשורת, ואולם אם הודיע שר התקשורת לשר, בכתב, שיש או שעלולה להיות לתקנות האמורות השפעה ישירה ומהותית על העלויות למשק התקשורת, יותקנו התקנות בהסכמתו.

(2) תקנות לפי סעיף קטן (א)(5) יותקנו לאחר התייעצות עם שר התקשורת.

(ג) תקנות לפי סעיף קטן (א) בעניינים הנוגעים למשק החשמל יותקנו בהתייעצות עם שר התשתיות הלאומיות, ואולם אם הודיע שר התשתיות הלאומיות לשר, בכתב, שיש או שעלולה להיות לתקנות בעניינים כאמור השפעה ישירה ומהותית על העלויות למשק החשמל, על תעריפי חשמל או על אמינות וזמינות הספקת חשמל (בחוק זה – עניינים בעלי השפעה על עלויות למשק החשמל), יותקנו התקנות בהסכמת שר התשתיות הלאומיות ושר האוצר.

(ד) הודעת שר התקשורת או שר התשתיות הלאומיות וכן שר האוצר אם נדרשה הסכמתו, בענין הסכמתם להתקנת תקנות לפי סעיף קטן (ב) או (ג), לפי הענין, תימסר בתוך שלושים ימים מיום פניית השר אליהם; לא מסר מי מהשרים האמורים, בתוך המועד האמור, את הודעתו, יראו כאילו נתן את הסכמתו."

3. סעיף 26 לחוק קובע בלשון שאינה משתמעת לשתי פנים כי אין מדובר בסמכות שבשיקול דעת אלא בסמכות שבחובה, ומוגדר בו גם המועד לקיומה של חובה זו:

"חובת התקנת תקנות"

26. (א) תקנות ראשונות לפי סעיף 23 וכן תקנות ראשונות לפי סעיף 25(א)(2) ו-5), שהתקנתן טעונה התייעצות עם שר התקשורת או עם שר התשתיות הלאומיות או הסכמתם לפי סעיף 25(ב) ו-ג), יותקנו עד יום תחילתו של חוק זה.

(ב) לא הותקנו תקנות כאמור בסעיף קטן (א) בעניינים הנוגעים למשק החשמל, עד יום תחילתו של חוק זה, יחולו ההוראות המפורטות להלן עד להתקנת התקנות האמורות:

(1) החלטת ממונה לפי סעיפים 3, 10 או 11, בעניינים הנוגעים למשק החשמל, תהיה בהתאם להמלצות שבדוח ועדת המומחים, ואולם החלטה כאמור בעניינים בעלי השפעה על עלויות למשק החשמל, שניתנה לגביהם הודעה בכתב לממונה, מאת השר או שר התשתיות הלאומיות, טעונה אישור בכתב ומראש מאת השר, שר התשתיות הלאומיות ושר האוצר; בפסקה זו, "דוח ועדת המומחים" – דוח ועדת המומחים לענין שדות מגנטיים מרשת החשמל המפורסם באתר האינטרנט של המשרד לאיכות הסביבה;

(2) אישור שר התשתיות הלאומיות ושר האוצר לפי פסקה (1) יינתן בתוך שלושים ימים מיום פניית הממונה אליהם; לא מסר מי מהשרים האמורים את אישורו בתוך המועד האמור, יראו כאילו נתן את אישורו."

4. ישנם שני סוגים בסיסיים של חשיפה לקרינה – האחד, "חשיפה כרונית" – שהינה חשיפה מתמשכת המוגדרת כחשיפה של מעל 4 שעות ביממה ומעל 5 ימים בשבוע; והשני, "חשיפה אקוטית" – שהינה חשיפה קצרת מועד לאנשים שרק חולפים לזמן קצר ליד מקור הקרינה מבלי שהם נחשפים אליו ברציפות.

5. יצויין כבר עתה, כי דו"ח ועדת מומחים לענין שדות מגנטיים מרשת החשמל הנזכר בסעיף 26 לחוק, ומצ"ב כנסת 1" (להלן: "דו"ח ועדת המומחים") אינו קובע את הספים לחשיפה כרונית כלל, אלא הוא מתייחס

אך ורק לחשיפה אקוטית.

6. כאמור, על אף מצוות המחוקק, חלפו 9 שנים מאז כניסתו של החוק לתוקף ביום 1.1.2007, אך תקנות המסדירות את הנושאים בהם עוסקת עתירה זו – אין.
7. במחדלו זה חושף המשיב 1 את הציבור לסכנות בריאותיות ממשיות. ודוק: אין מדובר בחשש תיאורטי גרידא. כמפורט בפרוטוקול הדיון בוועדת החינוך מיום 6.1.2015 המצ"ב **כנספח "2"**, המשיב 1 עצמו מודע לכך שבלא פחות מ – **60%** (!) מבתי הספר ברחבי מדינת ישראל קיימות חריגות בכמות הקרינה אליה נחשפים הילדים מדי יום ובאופן מתמשך, ביחס ל"המלצות" ו"הנחיות" שגיבש המשיב 1 אך לא התקיין כתקנות מחייבות, וכך גם ב – **15%** מגני הילדים ועל כן, אינן מיושמות כדבעי בשטח.
- העותרת עצמה ערכה בין השנים 2009-2014 מדידות חשמל במאות בתי ספר וגני ילדים ברחבי ישראל וגילתה פערים גדולים מאוד של מאות ואלפי אחוזים בין הסף המומלץ על ידי המשרד להגנת הסביבה לבין המצב בשטח.
- יודגש כי אין עוררין אליבא דכולי עלמא שאוכלוסיית הילדים הינה אוכלוסיה רגישה במיוחד להשפעות קרינה ולסכנה לחלות בסרטן בשל התחלקות התאים המהירה בגופם והאפשרות שקרינה זו תתערב בתהליך חלוקת התאים ותיצור מוטציות.
8. בעניין החריגות ביחס להמלצות המשרד להגנת הסביבה, ב – 60% מבתי הספר, מופנה כ' בית המשפט אל דבריו של הממונה על הקרינה, פרופ' סטיליאן גלברג, בדיון מיום 6.1.2015 בוועדת החינוך, עמ' 5 (נספח "2"):
- "מבחינת בתי הספר, בהמשך למה שד"ר רימון אמר, יש מדידות, ובניגוד למה שאדוני אמר, הבעיה שלנו, שיש מעט מדי מדידות... אני חושב שהמדינה חייבת להגיע למצב שלפחות פעם אחת עושים מדידה בכל מוסד חינוך בישראל, כלל גני ילדים, כי ב – 60 אחוז מבתי הספר נמצאו חריגות. אגב, כולן במערכת החשמל הפנימית, ולא נמצאו חריגות בקרינה בתדרי הרדיו. התקלות הללו, קל מאוד לתקן אותן. זה מסתכם בדרך כלל בחצי שעה של חשמלאי העירייה, אבל יש מדידות, הרשויות המקומיות- איך עובר קורא להן – בעלויות, שיש להם יכולת כלכלית, מבצעים מדידות ומתקנים, ובבתי הספר בפריפריה אין מדידות, כי אין מי שיממן את המדידות".**
9. ואם כך הוא במוסדות הפועלים תחת פיקוח ותזקה כי הם נבנים ומתוחזקים על פי ההיתרים ועל פי הדיון, ניתן רק לשער מהי כמות הקרינה אליה נחשף הציבור בכל מקום אחר מדי יום ביומו, ומהם הסיכונים הבריאותיים שאליהם הוא נחשף בשל כך.
10. חוק הקרינה מבקש להסדיר את נושא הקרינה בדיוק על מנת למנוע מצב זה; אלא שהוא איננו מקיים. בנסיבות אלה, ולאחר שפניות העותרת אל השר, לפעול כפי חובתו שבחוק ולהתקיין את התקנות, לא הועילו - מתבקש בית המשפט הנכבד להתערב ולהורות למשיב 1 לקיימו.

ב. הצדדים לעתירה

11. העותרת, המועצה הציבורית למניעת רעש וזיהום אוויר בישראל – מלר"ז (ע"ר), הינה העמותה הוותיקה בישראל הפועלת בתחום הגנת הסביבה מזה 54 שנים. העותרת מקיימת פרויקטים רבים לטובת ולרווחת הציבור, לרבות פעולה נגד מזהמים סביבתיים, ביצוע בדיקות קרינה, טיפול במפגעי רעש ועוד, והיא מוכרת כבעלת ניסיון וידע מקצועי רב ביותר בתחומי פעילותה. בתוך כך, העותרת אף הקימה את **מעבדת הקרינה הראשונה והיחידה בישראל, והיא מוסמכת על ידי המשרד להגנת הסביבה ועל ידי הרשות הלאומית להסמכת מעבדות.**
12. **המשיב 1** – השר להגנת הסביבה, הוא הממונה על ביצועו של חוק הקרינה ובתוך כך אמון על מלאכת התקנת התקנות המתחייבת מכוחו והנדרשת לשם יישומו.
13. **המשיבים 2 ו- 3**, שר האוצר ושר התשתיות הלאומיות, האנרגיה והמים, צורפו לעתירה זו מאחר ועל פי עמדת המשיב 1, הסיבה לאי התקנת התקנות היא אי השגת הסכמה בין משרדו לבין משרדיהם.

ג. קרינה בלתי מייננת וסכנותיה

14. קרינה אלקטרומגנטית נחלקת, על פי המקובל, לשני סוגים עיקריים: "קרינה מייננת" - דהיינו קרינה המבודדת את האטומים בחומרים שדרכם היא עוברת, ו"קרינה בלתי מייננת" - שהינה קרינה שאינה גורמת לתופעה זו.
15. בעבר סברו כי אין כל סכנה מפני **קרינה מייננת**, ונהגו להקרינה לגופם של בני אדם כדבר שבשגרה. הקרנת אנשים בקרינה מייננת גרמה, כידוע, למחלות סופניות קשות, ובראשן מחלת הסרטן. כך, לשם הדוגמא, נהגה מדינת ישראל להקרין קרני רנטגן לראשם של חולים במחלת העור גזזת, כדי להסיר את השיער ו"לטפל" במחלה; וכתוצאה מכך, רבים נפגעו ומצאו את מותם בייסורים קשים. משנודע הקשר בין הקרינה לתחלואה, חוקק חוק מיוחד לפיצוי הנפגעים, הוא **החוק לפיצוי נפגעי גזזת, התשנ"ד – 1994**.
16. בעולם מתרבים המחקרים הקושרים בין חשיפה ל**קרינה בלתי מייננת**, בכלל, וקרינה בלתי מייננת הנפלטת מרשת החשמל, בפרט (ועל אחת כמה וכמה חשיפה מתמשכת אליה), ובין היווצרותם של רדיקאלים חופשיים הגורמים לסרטן, למחלות לב, לאלצהיימר, לפגיעות ב-DNA, לפגיעות במערכת החיסונית, לפגיעות נוירולוגיות, לפגיעות בכושר הרבייה ולפגיעות אנדוקריניות; בנוסף, עולה קשר בין הקרינה הבלתי מייננת לבעיות אקוטיות כגון בעיות קוגניטיביות, בעיות התנהגותיות, בעיות ריכוז (כגון ADHD) בעיות זיכרון ועוד.
17. לשם הדוגמא בלבד, ר' המחקרים המצ"ב **כנספחים "3" – "4"** לעתירה זו; כן, ר' סקר מחקרים מקיף נוסף שפורסם תחת השם Bio-initiative Report אשר פורסם באינטרנט בלינק - <http://www.bioinitiative.org>. כן ר' רשימה המצ"ב **כנספח "5"** של למעלה מ- 50 מחקרים עדכניים המציגים את הסכנה הנשקפת מהקרינה הבלתי מייננת לבריאות. עוד ר' נייר העמדה בנושא "קרינה בלתי מייננת בסביבת התלמיד" מיום 18.11.2010, שהוכן על ידי ועדה שכללה נציגים ממשרדי הבריאות, החינוך והגנת הסביבה, המצ"ב **כנספח "6"**.
- כב' בית המשפט מופנה גם לעמודים הרלוונטיים מתוך פרסום של הארגון הבינלאומי לחקר הסרטן המצ"ב **כנספח "7"**, המבוסס על מחקרים העוסקים באופן ספציפי בסכנות הבריאותיות הנשקפות לציבור בכלל ולילדים בפרט כתוצאה מהקרינה הבלתי מייננת הנפלטת מרשת החשמל.

18. ארגון הבריאות העולמי (WHO) שינה את גישתו ביחס לקרינה הבלתי מייננת וקבע בשנת 2011 כי הינה גורם אפשרי לסרטן (ר' נספח "9").

19. ר' גם עמ' 7 למסמך שהוכן על ידי מרכז המחקר של הכנסת ביום 20.6.2011, המצ"ב כ"נספח "8" לעתירה זו, שם נכתב:

"ב-31 במאי 2011 הודיעה הסוכנות הבינלאומית לחקר הסרטן, על סמך עבודת ועדה זו, כי היא החליטה לסווג את הקרינה האלקטרומגנטית בתחום גלי הרדיו, ובהם הטלפון ניידת, רשתות סלולאריות ומתקני שידור לטלוויזיה ולרדיו, כגורם שייתכן שהוא מסרטן לבני אדם, כלומר גורם המסווג בקבוצה 2 בסיווג הגורמים המסרטנים. הסוכנות הודיעה כי סיווג זה נעשה על סמך הממצאים באשר לגידול בסיכון לחלות בסרטן המוח מסוג גליאומה."

20. בשונה מעשן הסיגריות שהיווה את הסכנה הגדולה והנפוצה ביותר לציבור במאה ה-20, הרי שהקרינה הנפלטת מרשת החשמל, המהווה סכנה גדולה ביותר לבריאות הציבור במאה ה-21 אינה נראית, אינה נשמעת ואינה פולטת ריח. רשת החשמל עובדת ופולטת קרינה בשקט משך 24 שעות ביממה.

21. בתוך כך, כאמור לעיל, ידוע כי האוכלוסייה הרגישה ביותר לנזקי הקרינה היא אוכלוסיית הילדים, אשר קצב חלוקת התאים בגופם מהיר פי כמה ביחס לאוכלוסיית המבוגרים. נאמר כבר עתה, כי לנוכח מחדלו של המשיב 1 בקביעת תקנות מחייבות בעניין רמות החשיפה המרביות המותרות כתוצאה מקרינת חשמל, חשופים ילדי ישראל, בעל כורחם, לקרינה מרשת החשמל בשיעורים גבוהים מאד, העולה בהרבה על הסטנדרטים המקובלים בעולם ובישראל, ומשכך גם, פוטנציאלית, לסכנות בריאותיות חמורות.

22. לאור הסכנות הנשקפות לבריאות הציבור כתוצאה מקרינה בלתי מייננת, בחרה מדינת ישראל לילך על פי "עקרון הזהירות המונעת", וחוקקה בשנת 2006 את חוק הקרינה. כך נקבע בסעי' 1 לחוק הקרינה:

"מטרות"

1. חוק זה מטרתו להגן על הציבור ועל הסביבה מפני השפעות של חשיפה לקרינה בלתי מייננת, ולהסדיר את העיסוק במקורות קרינה, הקמתם והפעלתם ובמתן שירות למדידת קרינה, בין השאר על ידי קביעת איסורים וחובות בהתאם לעקרון הזהירות המונעת."

כן, ר' דברי ההסבר להצעת החוק, ה"ח 184, ט"ו בסיון התשס"ה 22.6.2005, עמ' 184.

23. בבג"צ 466/07 ח"כ זהבה גלאון מר"צ-יחד נ' היועץ המשפטי לממשלה (פורסם ב"נבו", 11.1.2012) עמד בית המשפט העליון (כב' השופט ח' מלצר) על מהות עקרון הזהירות המונעת. כך, בעמ' 168 לפסק הדין:

"עקרון הזהירות המונעת הוא עיקרון חדש יחסית במשפט הציבורי, אך תוך מספר שנים הוא הפך ובצדק - בתמיכת משפטים ליברליים ופסיקה - לאחד העקרונות החשובים במספר תחומים כמו: איכות הסביבה, השימוש באנרגיה גרעינית ובפסולת גרעינית, השימוש בתרופות, הנדסה גנטית, פיקוח על מזון ומקורות מים ועוד.

(...)

ביישומו של כלל זה בתחומים שבהם הוא כבר הוכר - עקרון הזהירות המונעת נועד להתמודד עם הקושי שבפער בין הידע הקיים בזמן נתון, לבין הנזק הפוטנציאלי האדיר והלא ודאי שעלול להיגרם מפעילות כלשהי, אם לא ינקטו לגביה אמצעי זהירות ראויים. העיקרון מאפשר לרשות (המחוקקת או המבצעת) לנקוט בצעדים שתכליתם מניעת הקטסטרופה, וזאת כאשר נשקף איום משמעותי לנזק נרחב בלתי הפיך, אפילו הוא בהסתברות נמוכה וגם כאשר אין ודאות מדעית מוכחת שהנזק אכן יתממש.

(...)

הגישה המקובלת כיום לגבי הגדרתו מנוסחת כדלקמן:

"Where an activity raises threats of harm to the environment or human health, precautionary measures should be taken even if some cause and effect

relationship are not fully established scientifically. In this context the proponent of an activity, rather than the public bears the burden of proof".

24. לאור הסכנות הטמונות לבריאות הציבור מהקרינה הבלתי מייננת, בכלל, ומרשת החשמל, בפרט, קיימת הכרה רחבה בצורך בהסדרת נושא קרינת החשמל, בכלל, ובקביעת רמות חשיפה מרביות מותרות, בפרט. זאת, על מנת להגן על בריאות הציבור ולהפחית את הסיכון למחלות עתידיות כתוצאה מחשיפה המזיקה לבריאותם של בני האדם.

25. הגופים המובילים והמקצועיים ביותר בארץ ובעולם עסקו ועוסקים בסוגיית הקרינה הבלתי מייננת ואף קבעו הנחיות והמלצות באשר לצמצום החשיפה לקרינה מרשת החשמל. בתוך כך נקבעו, כאמור, הגדרות מקובלות באשר למידת החשיפה המקסימלית המותרת (להלן: "ספי קרינה"), וזאת, הן באשר לחשיפה קצרת טווח (המכונה, כאמור: "חשיפה אקוטית") והן באשר לחשיפה מתמשכת המוגדרת כחשיפה של מעל 4 שעות ביממה ומעל 5 ימים בשבוע (המכונה, כאמור: "חשיפה כרונית").

26. להלן מספר המלצות מרכזיות:

26.1. הארגון הבינלאומי לחקר הסרטן (IARC) מצביע, על בסיס מחקרים שונים, על קשר בין חשיפה ממושכת לקרינה בלתי מייננת הנפלטת מרשת החשמל לבין סכנות בריאותיות לציבור בכלל ולילדים בפרט. ר' לעניין זה נספח "7" לעיל.

יצויין, כי כמפורט בדו"ח וועדת המומחים (נספח "1") גם בפני הוועדה הוצגו מחקרים המלמדים על קשר בין חשיפה לקרינה לבין הגברת הסיכון לתחלואה, ובהם, בין היתר, מחקרים המצביעים על עליה בסבירות ללוקמיה בקרב ילדים החשופים לאורך זמן לשדה מגנטי שמעל 3-4 מיליגאוס, ביחס לשיעורה בקרב הילדים החשופים לשדה מגנטי בעוצמה נמוכה יותר.

26.2. ארגון הבריאות העולמי (WHO), אימץ כאמור את קביעת IARC שעל פיה יש להגדיר שדות מגנטיים מרשת החשמל כמסרטן אפשרי. על כן, ובהתאם להמלצות הוועדה המקצועית הבינלאומית להגנה מקרינה בלתי מייננת (ICNIRP) משנת 1998, קבע WHO כי ערך השדה המגנטי המרבי לחשיפה קצרת טווח (חשיפה אקוטית) של הציבור לרשת החשמל הינו 1000 מיליגאוס. כן קבע ארגון הבריאות העולמי, כי יש לנקוט בצעדי זהירות, על פי "עקרון הזהירות המונעת", בכל הקשור לחשיפה ארוכת טווח לשדות מגנטיים מסוג זה. ר' לעניין זה האמור בדו"ח ועדת המומחים, נספח "1" לעיל.

27. גם בישראל פורסמו מסמכים והמלצות שונות, וביניהן:

27.1. במרץ 2005 הוגש למשרד להגנת הסביבה "דו"ח ועדת המומחים", נספח "1" לעתירה. בדו"ח ועדת המומחים נקבע בין היתר (בסעיף 2.1.2 להמלצות), כי:

27.1.1. תאומץ בישראל גישת ארגון הבריאות העולמי ומדינות שונות, המתבססת על המלצות ICNIRP, בדבר "סף החשיפה העליון", בשיעור של 1,000 מיליגאוס לחשיפה אקוטית;

27.1.2. וכן, כי יש לפעול על פי "עקרון הזהירות המונעת" עבור שדות מגנטיים מרשת החשמל. פעולה על פי עקרון זה הוגדרה על ידי ועדת המומחים כ"הפחתה ככל האפשר,"

בעלויות סבירות ובאמצעים טכניים מקובלים, של השדות המגנטיים אליהם נחשף הציבור בישראל ממרכיבים שונים של רשת החשמל" (ההדגשה במקור – הח"מ). כאמור, בדו"ח זה לא נקבע סף מספרי לחשיפה כרונית (שהיא המסוכנת ביותר).

27.2. ביום 11.9.2013 פרסם המשרד להגנת הסביבה מסמך שכותרתו "הגבלת החשיפה לשדה מגנטי כתלות במשך החשיפה", ובו נאמר:

"בישראל, כמו במדינות רבות אחרות, לא נקבע עדיין בחקיקה סף מחייב לחשיפה כרונית לשדה מגנטי שמקורו במתקני חשמל.
(...)

בהתחשב במידע הקיים בתחום במדינות מפותחות ובספים אליהם מתחייבות באופן וולונטארי חברות החשמל במדינות אלה, משרדי הבריאות והגנת הסביבה בישראל הציגו את הערך של 4 mG [מיליגאוס – הח"מ] כ- סף המתייחס למוצע ביממה עם צריכת חשמל מרבית אופיינית."

העתק המסמך מצ"ב כנספח "10" לעתירה זו.

27.3. באתר המשרד להגנת הסביבה, תחת הכותרת "קרינה בלתי מייננת", נאמר:

"חשיפה לקרינה ובריאות הציבור

על בסיס המלצות ארגון הבריאות העולמי (WHO) נקבעו ערכי סף לחשיפה לקרינה בלתי מייננת שמטרתם למנוע בביטחון מלא השפעות בריאותיות ידועות. המשרד להגנת הסביבה פועל על פי עיקרון הזהירות המונעת, מטרתו העיקרית היא למזער ככל האפשר את חשיפת הציבור לקרינה. צמצום חשיפת הציבור לקרינה נעשה בהתאם לטכנולוגיות הקיימות, המאפשרות בעלות סבירה להקטין את רמות הקרינה ממקורות שונים.

סף בריאותי לחשיפה לקרינה בלתי מייננת

הסף הבריאותי מגדיר מהי החשיפה המזערית המבטיחה שלא יגרם נזק בריאותי. הסף נקבע תוך התייחסות לתופעות השליליות הידועות והתייחסות לאוכלוסיות הרגישות ביותר כמו ילדים, חולים, מבוגרים ועוד.

הסף הבריאותי שנקבע על ידי המשרד להגנת הסביבה, מבוסס על המלצות הוועדה להגנה מפני קרינה בלתי מייננת (ICNIRP 1998) הפועלת בארגון הבריאות העולמי. המלצות ICNIRP אינן מתייחסות לתופעות שליליות שקיומן מוטל בספק מדעי או לתפיסת הציבור הרחב בכל מדינה ומדינה בנוגע למושג סיכון. הסף הבריאותי מתייחס לחשיפה אקוטית (קצרת מועד) בלבד.

סף סביבתי לחשיפה לקרינה בלתי מייננת

הסף הסביבתי אמור לאזן בין האינטרס להפעיל מקורות קרינה לרווחת הציבור והאינטרס לא לפגוע (בריאותית או כלכלית) במתגוררים בסמיכות למקורות קרינה או נמצאים בסמוך להם. הסף נקבע על ידי המשרד להגנת הסביבה בהתייחס לסף הבריאותי, לרמת הסבירות לקיום סיכונים אחרים מאלה שנקלחו בחשבון בקביעת הסף הבריאותי, לציפיות החברה הישראלית להגנה מפני סיכונים אלה, וליכולת של החברה הישראלית לממן נקיטת אמצעים להפחתת הסיכונים. הסף הסביבתי הוא לחשיפה רצופה וממושכת.

באשר לאזורים בהם החשיפה אינה רצופה וממושכת כגון: גגות, חצרות, מדרכות ופארקים המשרד אינו מאשר הקמת מתקנים הפולטים קרינה בלתי מייננת שעלולה לחשוף אנשים באופן זמני ליותר מ 30% מהסף הבריאותי."

העתק העמוד הרלוונטי מצ"ב כנספח "11" לעתירה זו.

28. יוצא, כי -

- 28.1. המשרד להגנת הסביבה מכיר בחשיבותם של קביעת ספי קרינה מחשמל ;
- 28.2. חוק הקרינה הבלתי מייננת קובע חובה להגדיר ספי קרינה מחייבים ;
- 28.3. ועדת המומחים קבעה סף לחשיפה אקוטית של 1,000 מיליגאוס ;
- 28.4. המשרד להגנת הסביבה ומשרד הבריאות "ממליצים" על סף קרינה כרונית של 4 מיליגאוס.
29. דא עקא, בשורה התחתונה, הנחיות והמלצות המשרד אינן מעוגנות בדבר חקיקה מחייב והן אינן מיושמות בשטח. כפועל יוצא מכך, על אף שכל המומחים, לרבות המשרד להגנת הסביבה עצמו, מכירים בחשיבות של מניעת חשיפת הציבור לקרינה העולה על ספים מסוימים, הציבור נותר חשוף, מדי יום ביומו, לסכנות בריאותיות חמורות.

ד. המסגרת הנורמטיבית

30. בשנת 2006, חוקק, כאמור, חוק הקרינה הבלתי מייננת. החוק נועד להגן על הסביבה ועל בריאות הציבור בהתאם לעקרון הזהירות המונעת, כקבוע בסעיף המטרות לחוק, אשר צוטט לעיל.
31. בדברי החסבר לחוק נאמר :

"לדעת מומחים, לרבות מומחי הוועדה הבין-לאומית להגנה מקרינה בלתי מייננת - The international Commission on Non Ionizing Radiation Protection (ICNIRP) שיט לה הכרה בין לאומית כארגון מדעי לא ממשלתי בתחום הקרינה הבלתי מייננת, חשיפת בני אדם לקרינה בלתי מייננת ברמה מסויימת עלולה לגרום להם נזקים. על רקע זה ולאור הידע והנסיון שנצברו, נקבעו רמות חשיפה אשר מטרתן להגן על הציבור הרחב מפני נזקים אלה".

ר' דברי החסבר להצעת החוק, ה"ח 184, ט"ו בסיון התשס"ה 22.6.2005, בעמ' 894.

32. חוק הקרינה שהסדיר את נושא הקרינה הבלתי מייננת בהתאם לעקרון הזהירות המונעת, קובע חובת רישוי להקמה ולהפעלה של מכשירים או מתקנים שבמהלך הפעלתם נוצרת או עלולה להיווצר קרינה בלתי מייננת ; נקבעה בו חובת רישוי לצורך מתן שירותים של מדידת קרינה בלתי מייננת והערכת רמות החשיפה של בני אדם והסביבה לקרינה. בנוסף קובע החוק הוראות פיקוח על בעלי הרישיונות שיינתנו מכוחו ומטיל עליהם חובות שונות.

בתוך כך ניתנו, כאמור, לשר להגנת הסביבה, אשר הוסמך כשר הממונה על ביצוע החוק, סמכויות ספציפיות "לקבוע בתקנות הוראות לעניין רמות חשיפה מרביות מותרות של בני אדם לקרינה ולעניין אמצעי הזהירות והבטיחות הדרושים לצורך מניעת סכנות לציבור ולסביבה כתוצאה מחשיפה לקרינה" (דברי החסבר להצעת החוק, שם). בסעי' 25(א)(2) ו- 25(א)(3) ובסעי' 26 לחוק שצוטטו לעיל, חויב המשיב 1 להתקין את התקנות שיקבעו את רמות החשיפה ואת אמצעי הזהירות הנדרשים עם כניסתו של החוק לתוקף בשנת 2007.

33. ודוק. בסעיף הוגדרו, אמנם, הוראות מעבר למקרה שהתקנות לא יותקנו במועד ; אולם בקביעה כי הוראות המעבר יחולו "עד להתקנת התקנות" הורה המחוקק במפורש כי אין בקביעת הוראות המעבר משום פטור או רשות שלא למלא את מצוותו, ולהתקין.

ה. המשיב 1 אינו מקיים את חובתו להתקין את התקנות

34. בשנת 2009 הותקנו תקנות הקרינה הבלתי מייננת, התשס"ט – 2009. תקנות אלה עוסקות בתקופות תוקף היתרים ושיעורי אגרות; במדידות קרינה; בתנאים למתן היתר שירות; בדיווח לממונה וביידוע הציבור. התקנות אינן עוסקות ב"רמות חשיפה מרביות מותרות של בני אדם לקרינה ממקור קרינה" והן אף אינן עוסקות ב"נקיטת אמצעי זהירות ובטיחות למניעת סכנה לציבור ולסביבה כתוצאה מחשיפה לקרינה או כתוצאה מהקמה של מקור קרינה והפעלתו", כמצוות סעיפים 25(א) (2) ו- (3) לחוק.
- תקנות בנושאים אלה לא הותקנו עד היום, על אף שחלפו 8 שנים ממועד כניסת החוק לתוקף ומן המועד שבו היה על המשיב 1 להתקינן.
35. כבר כאן יודגש, כי המשיב 1 אינו חולק על הצורך בקביעת ערכי סף לחשיפה מרשת החשמל או על החובה לעשות כן. כפי שיפורט להלן, עמדת המשרד להגנת הסביבה, כבר מזה שנים ארוכות, היא כי יש להתקינן וכי הוא פועל כביכול לעשות כן; אולם בפועל, תקנות אין.
36. לשם הדוגמא, ר' דבריה של מנכ"לית המשרד להגנת הסביבה, עו"ד אלונה שפר, מתוך מכתבה מיום 21.3.2012 שנשלח במענה לפניית העותרת מיום 25.1.2011:
- "בימים אלה, פועל משרדי לקידום ביצוע סקר לבדיקת היקף האוכלוסייה החשופה חשיפה ממושכת לשדה מגנטי ממתקני חשמל בערך גבוה ממה שהמליץ משרד הבריאות כערך סף... אני מקווה, כי לאחר שיתקבלו ממצאי הסקר ניתן יהיה לפעול לקביעת תקנות בהסכמת שר האנרגיה והמים ושר האוצר, כנדרש בחוק".**
- העתק פניית העותרת והעתק מכתבה של מנכ"לית המשרד להגנת הסביבה מצ"ב **כנספחים "12" ו- "13"** לעתירה זו, בהתאמה.
37. כן ר' דבריו של השר להגנת הסביבה בתשובתו מיום 14.6.15 לשאילתא שנשאלה על ידי חה"כ דב חנין בנושא אי התקנת התקנות (להלן: **"תשובת השר לשאילתא"**):
- "בעניין חשיפה לקרינה ממתקני חשמל, מתבצעת עבודת מטה מול משרד האנרגיה והמים זה מספר שנים. בשל מחלוקות באשר לעלות הנדרשת לתיקון מצבים קיימים, לא תוקנו עד כה תקנות אלה, הטעונות הסכמה של משרד האנרגיה והמים ושל משרד האוצר".**
38. הנה כי כן, חרף ההכרה בצורך להתקינן תקנות כאמור, הדבר טרם בוצע, כאשר על פי הנטען הסיבה לכך היא אי השגת הסכמה בין משרדית ביחס לנוסח התקנות כמתחייב בחוק.
- העתק השאילתא ותשובת השר לשאילתא מצ"ב **כנספחים "14" ו- "15"** לעתירה זו.
39. ראה לעניין זה גם את דבריו של הממונה על הקרינה במשרד להגנת הסביבה, פרופ' סטיליאן גלברג, בדיון שהתקיים בוועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת ביום 6.1.15, עמ' 4 (נספח "2"):
- "אכן. אנחנו פועלים בהתאם להוראות חוק הקרינה הבלתי-מייננת – חוק מ-2006. התחיל יישומו ב-2007. אכן הספים, יש לקבוע אותם בתקנות, אלא שכתוב בחוק שהתקנות חייבות להיות בהסכמה – לא בהתייעצות – של שר האנרגיה, המים והתשתיות בכל הקשור לספים מקרינה ממערכות חשמל, ושר התקשורת בכל הקשור למערכות תקשורת, ושר האוצר. זה עושה את זה עוד יותר מסודר.**
- מאחר שלא הגענו להסכמה כזאת למרות מאמצים, למרות יועצים מחו"ל, מגשרים, לא הגענו להסכמה, לכן אין תקנות".
40. למותר יהא לציין כי בכל הכבוד, מחלוקות כאלה, ככל שקיימות, אינן מצדיקות את אי קיום מצוות המחוקק; את אי התקנת התקנות; ואת הותרת הציבור חשוף לקרינה המסכנת את בריאותו.
41. לא למותר לציין בהקשר זה, כי הצורך בהסכמתם של שרים נוספים (בהבדל מהיוועצות עימם) אינו

אוטומטי אלא מותנה בהודעה בכתב מאת שר התשתיות הלאומיות, האנרגיה והמים (להלן: "שר התשתיות הלאומיות") ולפיה "יש או שעלולה להיות לתקנות בעניינים כאמור השפעה ישירה ומהותית על העלויות למשק החשמל, על תעריפי חשמל או על אמינות וזמינות הספקת חשמל", כאשר החוק מוסיף כי אם לא נמסרה הודעה כאמור בכתב תוך 30 יום מיום פניית המשיב 1 אליו, ייראו אותו כאילו ניתנה הסכמתו. לעותרת אין ידיעה אם הודעה כזו נמסרה, אם לאו (כאשר אם לא, הרי בהתאם להוראות החוק יש לראות בכך משום הסכמה של שר התשתיות הלאומיות ושל שר האוצר לתקנות המוצעות על ידי המשיב (1).

42. מכל מקום, גם אם ניתנה הודעה בכתב כאמור והסכמת המשיבים 2 ו-3 אכן נדרשת, הרי המחלוקות, ככל שקיימות, אינן מצדיקות את אי התקנת התקנות לא פחות מ-8 שנים לאחר המועד שקבע המחוקק ואת הותרת הציבור חשוף לסכנותיה של הקרינה. על המשיבים לעשות את כל הנדרש ע"מ להסדיר את המחלוקות ביניהם ולקיים את הוראות החוק.

ו. הטיעון המשפטי

1.1 קיום מצוות המחוקק – החובה להתקין תקנות

43. על חשיבותה של הסמכות להתקין תקנות, כמו גם על חשיבות מימושה בפועל, עמד כב' השופט בדימוס י' זמיר, בספרו הסמכות המנהלית, תשנ"ו-1996, עמ' 349, כדלקמן:

"הסמכות להתקין תקנות, שהיא במהותה סמכות חקיקה, היא החשובה שבסמכויות המנהליות. לכן נודעת חשיבות מיוחדת לכך שסמכות זאת תוקנה לשר, העומד בראש המערכת המנהלית, מופקד על קביעת המדיניות ונושא באחריות בפני הכנסת."

44. בית המשפט העליון עמד לא אחת על חומרתה של הפרת החובה להתקין תקנות. ר' הדברים הנכוחים שנאמרו בבג"צ 295/65 אופנהיימר ואח' נ' שר הפנים והבריאות (פורסם בנבו, 4.2.1966) (להלן: "פס"ד אופנהיימר"), בעמ' 328:

"לא ייתכן למצוא שיטה ומדיניות בכך, שחוק אשר נתקבל בכנסת (למעשה על דעת כל המפלגות) בשנת 1961, וחוייבו בו שני שרים להתקין לו תקנות ידועות כדי להצמיח לו ידיים ורגליים שיאפשרו את הילוכו ומימושו בעולם המעשה - חוק כזה יחזק במקרה קרוב לחמש שנים, בחינת "ירעה עד שיסתאב", עד שימות מיתת נשיקה. ההימנעות מלממש ולהגשים חוק קיים ומחייב, אינה מדיניות ואינה יכולה להיות מדיניות, מכל בחינה שהיא; הא רק גורמת לדמורליזציה ביחסי השלטון והאזרח, וגוררת אחריה פריקת עול של כל חוקי המדינה."

45. חודשים ספורים לפני הגשת עתירה זו, במאי 2015, פורסם הדו"ח השנתי של מבקר המדינה (דו"ח 65ג') (להלן: "דו"ח המבקר") ובו נכלל דיון נרחב על התופעה של אי התקנת תקנות כמתחייב בחוק. כך נאמר בסיכום הדברים:

"חקיקת משנה קובעת הסדרים פרטניים ליישום החקיקה הראשית ומתקינים אותה גורמים של הרשות המבצעת, דהיינו שרים ופקידים בכירים, מכוח הסמכות שהוקנתה להם בחוק. התחיקה באמצעות תקנות מקובלת כמעט בכל נושא והיקפה נרחב מאוד, והיא משלימה את החקיקה הראשית. פעמים רבות היא מניחה את התשתית המעשית ליישום הוראות החוק.

אי-התקנת תקנות פוגעת בשלטון החוק ומסכלת את הגשמת רצון המחוקק, המבטא את רצון העם. לעתים מדובר בפגיעה ממשית ביכולת ליישם את הוראות החוק, והן עלולות להישאר בגדר "אות מתה". אי-התקנת התקנות עלולה להביא גם לכך שלרשויות המנהליות המופקדות על ביצוע החוק לא יהיו מדיניות וכללים לגבי דרכי ביצועו, והן יאלצו למצוא פתרונות נקודתיים לסוגיה ולפעול לפי ראות עיניהן.

ממצאיו של דוח זה מלמדים על תופעה ולפיה אף שהמחוקק קבע חובה להתקנת תקנות, התקנות אינן מותקנות או מותקנות באיחור. מציאות זו מעידה על הפרה של הוראות החוק, חוטאת להגשמת דבר המחוקק, מותירה חוקים ככלים ריקים ובסופו של דבר פוגעת בציבור הרחב."

46. מן הדברים, אשר כאילו נכתבו ישירות לענייננו, עולה כי מדובר בתופעה רווחת מאד במקומותינו. מן הראוי, אפוא, כי בית המשפט הנכבד ישוב ויאמר את דברו בעניין זה.

העתק הפרק "הטיפול בתהליכי חקיקת משנה במערכת הממשלתית" מתוך דו"ח המבקר מצ"ב כנספח "16" לעתירה זו.

47. המשיב 1 מופקד על הגנת הסביבה למען בריאות האזרח ואיכות חיו, ומשרדו הוא הגורם המקצועי האמון על מניעת סיכונים סביבתיים כדוגמת הקרינה מרשת החשמל. במחדלו המתמשך מהתקנת התקנות מפר השר את חובתו מכוח דין, מועל באמון שניתן לו מאת הציבור בישראל ומעמיד את הציבור בפני סיכונים בריאותיים של ממש.

2.1. משך זמן ההשתהות בהתקנת התקנות הינו בלתי סביר בעליל

48. הלכה היא, כי כאשר לא נקבע מועד להתקנת התקנות, על הרשות להתקין במהירות הראויה. יפים לעניין זה דברי בית המשפט העליון בפרשת אופנהיימר הנ"ל:

"...מעבר לעניינם המיידים של העותרים כנפגעי המפגעים הללו, יש להם כאזרחי המדינה, ענין בכך שחובת התקנת התקנות שהוטלה על המשיב בסעיף 5 לחוק, תקויים על-ידיו במהירות הראויה (סעיף 6 לפקודת הפרשנות); ומשהפר חובה זו, דין הוא שבית-משפט זה יכפה עליו את קיומה".

ור' גם - בג"ץ 297/82 ברגר נ' שר הפנים (12.6.83), פורסם בבנו).

49. ואם כך כאשר לא נקבע מועד להתקנת התקנות, על אחת כמה וכמה כך בענייננו, כאשר בחוק הקרינה הבלתי מייננת נקבע לוח זמנים מדויק באשר למועד התקנתן. כאמור, בסעיף 26(א) לחוק נקבע כי התקנות יותקנו עד יום תחילתו של החוק. דהיינו, מצוות המחוקק מופרת במשך 8 שנים תמימות.

50. יפים גם לעניין זה דברי מבקר המדינה בדו"ח הנ"ל:

"על הגופים הממשלתיים לעמוד בהוראות המחוקק שקבע לוחות זמנים ברורים באשר למועדים שבהם נדרשו השדים להתקין תקנות או להעבירן לאישור ועדות הכנסת, השיהוי הניכר בהתקנת תקנות חוטא להגשמת הוראותיו".

ז. הפניות שבוצעו אל המשיבים קודם להגשת העתירה

51. העותרת פנתה פעמים רבות, הן בעל פה והן בכתב, אל המשיב 1 בדרישה כי יתקין את התקנות, אך ללא הועיל.

52. לאחר שפניות רבות בעל פה ופגישות עם נציגי המשרד להגנת הסביבה לא הביאו להתקנת התקנות, שלחה העותרת ביום 25.1.2011 את המכתב המצ"ב כנספח "12", ודרשה כי המשיב 1 יקיים את חובתו זו.

53. למעלה משנה לאחר מכן, ביום 21.3.2012 השיבה מנכ"לית המשרד להגנת הסביבה, עו"ד אלונה שפר, כי המשרד פועל לקידום סקר לבדיקת היקף האוכלוסייה החשופה חשיפה ממושכת לשדה מגנטי ממתקני חשמל בערך גבוה מהמלצת משרד הבריאות, וכי היא מקווה כי לאחר שיתקבלו ממצאי הסקר ניתן יהיה לפעול להתקנת התקנות.

54. במכתבה הוסיפה מנכ"לית המשרד כי –

"עד להתקנת התקנות, נקבעות הדרישות הנחוצות להגנת הציבור מפני חשיפה לקרינה בתנאי ההיתרים הניתנים למקימי ולמפעילי מתקני חשמל מכח חוק הקרינה הבלתי מייננת, ובנוסף משרדי מיעץ לגופי התכנון לגבי הימנעות מקרבה של שימושי קרקע רגישים למתקני חשמל באופן שעשוי להביא לחשיפה העולה על הסף שהומלץ על ידי משרד הבריאות".

העתק המכתב מצ"ב **כנספח "13"** לעתירה זו.

55. פעילות המשרד בקביעת תנאים בהיתרים (על פי סעיפים 3, 10, 11 ו- 26(ב) לחוק הקרינה) הינה כמובן מבורכת, וכך גם הייעוץ הניתן על ידו לגופי התכנון, כאמור בדברי מנכ"לית המשרד אשר צוטטו לעיל. אולם ברי, כי אין בהם משום מענה מספק להגנה על בריאות הציבור. לעותרת ידוע מניסיונה הרב בשטח כי המלצות והנחיות המשרד, אשר אינן בעלות תוקף כתקנות, אינן נתפסות כבעלות תוקף מחייב, ולא בכדי - שהלא תוקפן של תקנות בנות פועל תחיקתי מותנה, כידוע, בפרסום ברשומות, מה שלא נעשה בענייננו. ממילא, גם יישום ההנחיות וההמלצות בשטח הוא חלקי. תמונת המצב העגומה בבתי הספר, אשר ב- 60% מהם (!) נמצאו חריגות קרינה וכך גם ב- 15% מגני הילדים, תוך סיכון הילדים בכל יום, מלמדת על כך כאלף עדים.

56. וממילא, דין הוא כי המחוקק אינו משחית מילותיו לריק. הנחיות והמלצות המשרד, חשובות ככל שיהיו, אינן יכולות להוות תחליף להתקנת תקנות כדרישת החוק. כך דברי בית המשפט הנכבד בפסק הדין בעניין **אופנהיימר הנ"ל**:

"החוק כולו הוא "חוק מסגרת" טיפוסי. הכנסת לא עשתה בו את מלאכת החקיקה עד תומה, אלא קבעה רק מסגרת או שלד והשאירה למחוקקי המשנה את התפקיד להעלות עור וגידים על השלד, בדרך התקנת התקנות... על כן הועידה, שלא כרגיל, לסעיפי הסמכה אלה מקום כבוד בתוך גוף החוק, שלא כל סעיף "הביצוע והתקנות" המקובל, המופיע גם בחוק זה בסופו. מכאן שהכנסת הביעה את דעתה מראש שללא התקנת התקנות יישאר החוק ערטילאי ובלתי שלם".

57. יפים לעניין זה גם דברי מבקר המדינה בדו"ח הנ"ל:

"...נהלים פנימיים אינם משמשים חלופה הולמת להתקנת תקנות כשהדבר נדרש על פי החוק".

58. כאמור, במכתבה מיום 21.3.2012 השיבה מנכ"לית המשרד כי המשרד פועל לעריכת סקר ולקידום התקנת התקנות. והנה, בחלוף למעלה מ- 3 שנים מעת תשובתה זו, תקנות אין.

59. העותרת פנתה לחה"כ דב חנין וביקשה כי יגיש שאילתה בנושא. ביום 14.6.2015 נמסרה תשובת המשיב 1 לשאילתא, ועל פיה **"בשל מחלוקות באשר לעלות הנדרשת לתיקון מצבים קיימים, לא תוקנו עד כה תקנות אלה, הטעונות הסכמה של משרד האנרגיה והמים ושל משרד האוצר"**.

60. דברים אלה מלמדים, כי המשיב 1 אינו כופר בחשיבות התקנת התקנות; הדברים מלמדים גם, כי המלצותיו והנחיותיו אינן מיושמות בשטח לגבי מתקנים קיימים, אשר ממשיכים להפיץ קרינה בלא כל הסדרה. העתק התשובה לשאילתא מצ"ב **כנספח "15"** לעתירה זו.

61. ביום 1.9.2015 שבה העותרת ופנתה אל המשיב 1 טרם פניה להליך זה. במכתבה שבה העותרת ועמדה על חובת התקנת התקנות, שבה ועמדה על כך שהמחדל בהסדרה פוגע בבריאות הציבור (כעולה בין היתר מתמונת המצב העגומה בבתי הספר וגני הילדים), ואף עמדה על כך שהמחלוקת בין המשיבים אינה יכולה להוות נימוק להפרת מצוות המחוקק במשך 8 שנים. העתק המכתב מצ"ב **כנספח "17"** לעתירה זו.

במכתב זה, שמוען גם אל המשיבים 2 ו- 3 התבקשה תשובת המשיב 1 בתוך 30 ימים, תוך שצויין כי אם לא

תיענה הדרישה בתוך פרק זמן זה, ולא יוגדרו צעדים ברורים להתקנת התקנות בטווח קרוב, תיאלץ העותרת להגיש עתירה לבג"צ לשם הסדרת הנושא.

62. המשיבים 2 ו- 3 לא השיבו למכתב; ביום 25.10.2015 התקבלה תשובת המשרד להגנת הסביבה, המצ"ב כנספח "18". מכתב זה מלמד טוב מכל טיעון עד כמה התערבותו של בית המשפט הנכבד היא חיונית. במכתב אמנם מובע צער על אי התקנת תקנות (המוסברת שוב במחלוקת עם משרד התשתיות, האנרגיה והמים), אולם נאמר בו כי טענת העותרת, שעל פיה אי התקנת התקנות מסכנת את בריאות הציבור, איננה נכונה, וזאת, שכן החוק מפנה אל דו"ח ועדת המומחים, נספח "1" הנ"ל.

ניכר מן המכתב, כי המשיב 1 נואש מקיום החוק, כי הוא אינו סבור שנגרם נזק לציבור מאי התקנת התקנות, ולא עולה ממנו כל כוונה להוסיף ולפעול בעניין.

63. ביום 18.12.2015 השיבה העותרת למשרד המשיב, במכתבה המצ"ב כנספח "19" לעתירה זו. במכתבה השיבה העותרת לטענה לפיה אי התקנת התקנות אינה מסכנת את בריאות הציבור (ועל כך נעמוד בהמשך הדברים); בנוסף ביקשה העותרת לקבל את העתק מכתביהם של שר האנרגיה ושר האוצר כי להתקנת התקנות עתידה להיות השפעה ישירה ומהותית על עלויות משק החשמל, הודעה שרק עם מסירתה מוקמת חובת קבלת הסכמה מעם שר התשתיות באשר לנוסח התקנות, כאמור בסעיפים 25(ג) ו- (ד) לחוק.

64. בתשובה לכך, נשלח ביום 28.12.2015 מכתב המשרד להגנת הסביבה המצ"ב כנספח "20", אליו צורפו מכתב שר האנרגיה מיום 28.12.2011 ומכתב שר האוצר מיום 1.2.2012.

65. יצוין, במאמר מוסגר, כי האמור בסעי' 4 למכתב שר האוצר בענין ה"סף השרירותי" של 4 מיליגאוס לחשיפה כרונית, ממחיש את העמימות וחוסר הוודאות השוררת בשטח, אשר מובילה לכך שבמקומות רבים בארץ, נחשף הציבור לרמות העולות פי עשרות מן הסף הנ"ל, שלא נקבע בצורה מחייבת.

ח. אי התקנת התקנות מותירה את הציבור חשוף בפועל לקרינה המסכנת את בריאותו

66. כאמור, עניינה של עתירה זו הוא פשוט: חוק הקרינה מחייב התקנת תקנות, ואלה לא הותקנו. די בכך כדי להצדיק את התערבות בית המשפט הנכבד ולהורות למשיב 1 למלא את חובתו. עם זאת, ולמעלה מן הצורך, נבקש להתייחס להלן לטענה לפיה אי התקנת התקנות אינה מסכנת, כביכול, את בריאות הציבור.

67. נבקש לעמוד בקצרה על המצב השורר בישראל בפועל בתחום החשיפה לקרינה, ונסביר מדוע לא זו בלבד שטענת המשרד שעל פיה אי התקנת לא מסכנת את הציבור איננה נכונה, אלא שבהשמעה מפיו היא חמורה ומסוכנת.

68. יאמר מיד: אי התקנת התקנות אינה מסתכמת רק בהפרת החוק על ידי הרשות - עניין חמור כשלעצמו - אלא שתוצאתה גם בחשיפת הציבור לסכנות בריאותיות מדי יום ממש. על כן, העובדה שהמשיב 1 נואש, כפי הנראה, מקיום חובתו החוקית היא חמורה ומסוכנת הן בהיבט השמירה על שלטון החוק, והן באשר לחשיפת הציבור לסיכונים בריאותיים של ממש.

69. בתשובת המשרד להגנת הסביבה, ביקש המשרד להיתלות בסעיף 26 לחוק, שעל פיו עד להתקנת התקנות, על המשרד ליתן הוראות בעניין היתרים למתקנים פולטי קרינה (על פי סעיפים 3, 10 ו- 11 לחוק), וזאת בהתאם לדו"ח ועדת המומחים, נספח "1" הנ"ל. אלא שבכך אין די על פי כל קנה מידה סביר, כמו גם על פי הוראות החוק עצמן.

70. **ראשית**, שכן הדו"ח אינו קובע רף כלשהו לחשיפה כרונית, והאמירה כי "המשרד פועל לפי עקרון הזהירות המונעת" היא אמירה עמומה וחסרת תוכן, המביאה לכך שבפועל אין בשטח סטנדרט מחייב כלשהו.

יפים לעניין זה דבריו של פרופ' רוני גמזו, מנכ"ל משרד הבריאות דאז, במכתבו מיום 16.5.2011, בעניין עמדת משרד הבריאות בעניין קרינה מרשת החשמל, המבהירים בצורה חדה את המשמעות של קביעת רגולציה עמומה (שמשמעה בפועל העדר רגולציה כלל):

"1. אין אפשרות פעולה ללא קביעת תקן מספרי.

2. לאחר שקילת העדויות המדעיות הקיימות עד כה, אנו עומדים מאחורי ההמלצה לרמת חשיפה מרבית מותרת של 4 מיליגאוס לגבי חשיפה רצופה וממושכת..."

העתק מכתבו מצ"ב כנספח "21" לעתירה זו.

71. **שנית**, שכן ההוראות הניתנות להיתרים על פי החוק ניתנות להיתרים חדשים, ואילו מתקנים שהוקמו לפני תחילת תוקפו של החוק ע"י בעל רישיון כהגדרתו בחוק משק החשמל, פטורים מקבלת היתר (ר' סעיף 7 ג' לחוק). גם במכתב המשרד נאמר כי לב המחלוקת עם משרד התשתיות הינה העלות הכרוכה בקביעת רגולציה למתקנים קיימים. ומכל מקום, המציאות בשטח היא, כי "המלצות והנחיות" המשרד אינן נאכפות, וכי איש הישר בעיניו יעשה (ועל כך בהמשך דברינו). מצב זה, בו מתקני קרינה חושפים את הציבור לקרינה מסוכנת בלא כל מגבלה, מנוגד להוראות חוק הקרינה הבלתי מייננת, ולתכליתו. לכשיותקנו התקנות, הרי הן תסדרנה את הקרינה מכלל המתקנים, כדרישת החוק;

72. **שלישית**, שכן במכתב המשרד (נספח "18" הנ"ל) נאמר כי מקורות הקרינה העיקריים אשר נמצאו כגורמים לרמות הקרינה הגבוהות בבתי הספר, הינם "מתקני חשמל פנימיים של בית הספר, שאינם בפיקוח המשרד להגנת הסביבה על פי חוק הקרינה הבלתי מייננת". עולה, כי המשרד מסיר אחריות ממתקנים אלה, בעוד שעל פי החוק על המשרד לקבוע הוראות מחייבות לכל מקור קרינה באשר הוא;

73. **רביעית**, שכן המחוקק אינו משחית את מילותיו לריק, ואילו סבר שדי ב"הנחיות" ו"המלצות", כך היה קובע. משקבע המחוקק חובה להתקין תקנות, יש לציית ולקיים את מצוותו. כלל היסוד שנקבע בסעי' 26(א) לחוק היה כי על השר להגנת הסביבה להתקין את כל התקנות על פי החוק עד לא יאוחר מיום כניסתו לתוקף של החוק, קרי: עד ליום 1.1.2007.

74. סעי' 26(ב) לחוק יצר חריג, ופתח אופציה לדחייה של התקנת התקנות בענין משק החשמל באותם העניינים שיש להם השפעה על עלויות למשק החשמל, שניתנה לגביהם הודעה בכתב לממונה (כהגדרתו בחוק) מאת השר או שר התשתיות הלאומיות.

75. ואולם, דחיה זו הינה כמובן אינה בלתי מוגבלת בזמן. כל שנאמר בסעי' 26(ב) הוא כי הדבר יאפשר שלא להתקין את התקנות בעניין משק החשמל עד כניסתו לתוקף של החוק, אך אין הפירוש הוא שניתן שלא להתקין משך 9 שנים (!) למן כניסתו של החוק לתוקף. ברי כי כוונת המחוקק הייתה לדחייה של פרק זמן סביר, כאשר פרק זמן זה חלף זה מכבר. אינדיקציה לכך מצויה בפרק הזמן של 30 יום שנקבע בסעי' 26(ב)(2) לחוק. על כן, תטען העותרת כי עיכוב של 9 שנים בהתקנת התקנות הינה בגדר התנהלות בלתי סבירה.

76. **נבקש להמחיש עתה בקצירת האומר, את המצב בישראל בפועל. נראה, כי בשטח, אנו במציאות של לית דין ולית דיון, בבחינת איש הישר בעיניו יעשה; ואילו הציבור ובריאותו, מופקרים על ידי המשיב 1, ונחשפים לסכנות בריאותיות חמורות.**

77. **ראשית**, וכאמור לעיל, המשרד להגנת הסביבה עצמו מתייחס לערך הסף של 4 מ"ג כ"הצעה" בלתי מחייבת.

כך דבריו במסמך "הגבלת החשיפה לשדה מגנטי כתלות במשך החשיפה" מיום 24.12.2013, נספח "10"
הנ"ל:

"בהתחשב במידע הקיים, בפרקטיקה במדינות מפותחות ובסף הקרינה שחברות
החשמל במדינות המפותחות מתחייבות לו באופן וולונטרי, הציעו משרדי
הבריאות והגנת הסביבה את הערך של 4 mG כסף לממוצע ביממה בתנאים של
צריכת חשמל אופיינית מרבית.

(...)

ההצעה להלן משמשת מידע מנחה, תוך הפעלת שיקול דעת של כל מי שמתכנן
קרבה בין אזור מאוכלס למתקן חשמל, בכל מקרה לגופו. לדוגמא, מומלץ לא
להשתמש בסוג זה של ממוצע בכל הקשור לחשיפה במוסדות חינוך שלומדים
בהם ילדים מתחת לגיל 15..."

78. מ"המלצה" הנאמרת בקול רפה, ועד להתנערות מוחלטת מכל סטנדרט מחייב, הדרך היא קצרה. ואכן,
עמדתה המוצהרת של חברת החשמל היא כי אין כל סטנדרט המחייב אותה בעניין חשיפה כרונית של
הציבור לקרינה.

79. כך נאמר במפגיע במכתב חברת החשמל מיום 27.10.2015, בעניין מקרה – אחד מני רבים - בו נמצאה קרינה
חריגה בבית משפחת מגורים, ואשר בו ניסתה העותרת לסייע לדיריגים חסרי האונים:

"ערך הסף היחידי התקף בארץ הינו 1,000 מיליגאוס, בעוד שלהמלצות לגבי ערכי
סף אחרים אין תוקף חוקי או מדעי".

העתק המכתב מצ"ב כנספח "22" לעתירה זו.

80. נבקש להביא להלן שתי דוגמאות, בודדות מני רבות, לתוצאות התנהלות זו של המשיב 1 ושל חברת החשמל,
בפועל.

81. משפחת מיארה ליבונטי מנהריה גילתה כי בשל תחנת טרנספורמציה זעירה הממוקמת בסמוך לדירתה,
קיימת בביתה קרינה בשיעור חריג. בתוך כך, בחדר הילדים שבדירתה התגלתה קרינה בשיעור של 31.2
מיליגאוס – כמעט פי 8 (!) מן השיעור המומלץ על ידי המשרד להגנת הסביבה ומשרד הבריאות.

82. לאחר פניה לחברת החשמל מטעם המשפחה והעותרת בוצעו פעולות כאלה ואחרות להפחתת הקרינה;
ואולם גם לאחר מכן, נמדדה בחדר הילדים בדירת משפחת ליבונטי קרינה בשיעור של כ- 7 מיליגאוס,
קרוב לפי 2 מן המומלץ. ויוזכר: על פי המחקרים כפי שצוטט לעיל, ילדים החשופים לקרינה העולה על 2
מיליגאוס חשופים לסיכון גבוה ללוקמיה ביחס לילדים אחרים; וכאמור, מחקרים רבים מעידים על קשר
בין קרינה בלתי מייננת לבין מחלות, בעיות קוגניטיביות, ועוד, כפי שצוטט לעיל.

83. ואולם דומה כי כל זה אינו מעניינה של חברת החשמל, אשר השיבה כי:

"לא היתה כל מניעה להשתמש בחדר באופן שגרתי גם לפני ביצוע הטיפול בחדר
ההשנאה, ובוודאי לא עכשיו".

העתק תכתובת בעניין זה מצ"ב כנספח "23" לעתירה זו.

84. כאמור, על פי חברת החשמל, אין כל סטנדרט המחייב אותה באשר לחשיפה לקרינה כרונית; ולדידה, אין
כל פסול בכך שילדי המשפחה נחשפו במשך חודשים ארוכים לקרינה בת 31.2 מיליגאוס, ואין כל פסול
בכך שהם מוסיפים ונחשפים כעת, לקרינה בת 7 מיליגאוס. אף ניכר מתשובתה, כי אין בכוונתה לנקוט בכל
צעד נוסף בעניין זה.

85. דוגמא נוספת להתנהלות זו של המשיב 1 ושל חברת החשמל ניתן לראות במקרה של משפחתם של ד"ר דן

וליאית גנג מיהוד. משפחת גנג עברה לביתה, ברח' משה דיין 16 ביהוד, בקיץ 2013. רק לאחר רכישת הדירה גילתה המשפחה כי מתחת לדירתה ממוקמת תחנת טרנספורמציה זעירה של חברת החשמל, הפולטת רמות קרינה גבוהות ביותר. לאחר כשנתיים של תכתובות ולאחר פעולות שביצעה חברת החשמל להפחתת הקרינה, נמדדו בבית המשפחה רמות קרינה המגיעות עד ל – 50.6 מיליגאוס, פי 12 מהמלצת המשרד להגנת הסביבה(!).

86. פניות מטעם המשפחה ומטעם העותרת אל חברת החשמל וכן אל המשרד להגנת הסביבה, לא הועילו; ובמכתבה מיום 22.11.2015, הודיעה חברת החשמל כי: –

"מחוז דרום יבדוק אם קיימת אפשרות במסגרת "עקרון הזהירות" להפחית גם באזור המטבח."

87. לא למותר לציין כי אמירה זו נאמרה באופן כללי וסתמי, בלא כל תאריך ובלא כל התחייבות; ואכן, עד למועד זה, לא בוצעה כל פעולה נוספת להפחתת הקרינה בדירה.

88. כן הודיעה חברת החשמל כי:

"אין מניעה לקיום חיי שגרה בדירה".

העתק מכתבה של חברת החשמל אל משפחת גנג מיום 22.11.2015 מצ"ב **כנספח "24"** לעתירה זו.

89. משפחת גנג, המטופלת בארבעה ילדים, לרבות תינוק פעוט בן פחות משנה, אינה מוכנה להיחשף לרמות קרינה כאלה; ולאחר שורת התרעות, לא נותרה בידה כל ברירה - בנובמבר 2015 עזבה המשפחה את הדירה.

90. המשפחה, על ארבעת ילדיה, עברה להתגורר בבית אמו של ד"ר גנג, על כל אי הנוחות הנובעת מכך; ואילו דירתה של המשפחה, עליה היא מוסיפה לשלם משכנתא, עומדת ריקה ובלא יכולת להשכירה. נסיון להשכיר את הדירה לא צלח, לאחר ששוכר פוטנציאלי ביטל את ההסכם משנודע לו אודות רמת הקרינה הקיימת בדירה; ולמותר לציין כי אין בכוונת המשפחה להסתיר מידע שכזה משוכר פוטנציאלי אחר.

91. לא למותר לציין, כי על אף שנמסרו לחברת החשמל התרעות רבות בדבר פינוי הדירה, לא טרחה חברת החשמל לשוב ולפנות אל המשפחה ואו להוסיף ולפעול לפתרון הבעיה.

92. אלה, כמובן, דוגמאות בלבד; וממילא מובן, כי הניסיון לטפל ברמות החשיפה החריגות בביתן של משפחות אלה ואחרות נעשה רק לאחר שהמשפחות גילו בעצמן את רמות הקרינה החריגות בדירתן. איש לא יידע אותן על כך. ניתן רק לשער, כמה משפחות וכמה ילדים חשופים לקרינה כרונית העולה בשיעורים עצומים על הרמה המומלצת, ונחשפים לסיכונים בריאותיים של ממש בשל כך.

93. ואם בכך לא די, נבקש לשוב ולהזכיר את המצב העגום הקיים בפועל בבתי הספר ובגני הילדים.

94. עמדנו על כך שילדים הם האוכלוסייה החשופה ביותר לסכנות הקרינה, לנוכח התחלקות התאים המהירה שבגופם. אלא שכאמור, בדיקה שערך המשרד להגנת הסביבה התברר, כי בלא פחות מ – 60% מבתי הספר (!) וב – 15% מגני הילדים נמצאו חריגות ביחס לסף הקרינה המומלץ. כך דברנו של הממונה על הקרינה, במשרד להגנת הסביבה, פרופ' סטיליאן גלברג, בדיון מיום 6.1.2015 בוועדת החינוך (נספח "2" הנ"ל):

"מבחינת בתי הספר, בהמשך למה שד"ר רימון אמר, יש מדידות, ובניגוד למה שאדוני אמר, הבעיה שלנו, שיש מעט מדי מדידות... אני חושב שהמדינה חייבת להגיע למצב שלפחות פעם אחת עושים מדידה בכל מוסד חינוך בישראל, כלל גני ילדים, כי ב – 60 אחוז מבתי הספר נמצאו חריגות. אגב, כולן במערכת החשמל הפנימית, ולא נמצאו חריגות בקרינה בתדרי הרדיו. התקלות הללו, קל מאוד לתקן אותן. זה מסתכם בדרך כלל בחצי שעה של חשמלאי העירייה, אבל יש מדידות, הרשויות המקומיות- איך עופר קורא להן – בעלויות, שיש להם יכולת כלכלית, מבצעים מדידות ומתקנים,

ובבתי הספר בפריפריה אין מדידות, כי אין מי שיממן את הכמדידות."

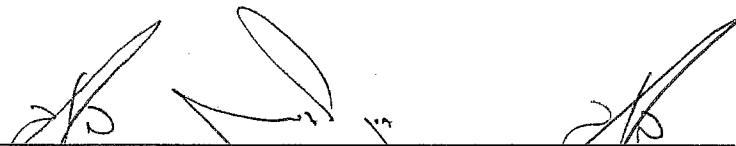
95. הדברים מעלים תמונה חמורה, שעל פיה ילדי ישראל מועמדים בפני סכנה בריאותית של ממש, באופן רציף ומדי יום (!). כך, על פי דברי הממונה על הקרינה במשרד המשיב 1 עצמו.
96. בהקשר זה יצויין, כי על פי בדיקות שביצעה העותרת בבתי ספר וגני ילדים העלו, כי בהעדר ספים מחייבים ובוררים, בבתי ספר רבים יושבים ילדים באופן קבוע 8-9 שעות ביום בסמוך לארונות חשמל ומקורות חשמל הפולטים קרינה בכמות העולה על הספים המומלצים בהמלצות המשרד להגנת הסביבה.
97. הדברים מקבלים נופך מיוחד של חומרה לנוכח עמדתו המוצהרת של המשיב 1 במכתבו נספח "18" הנ"ל, שעל פיה מתקני הקרינה בבתי הספר אינם נתונים לפיקוחו. ברי, אם כן, כי בהעדר תקנות מחייבות, ובהעדר נקיטת כל פעולה לתיקון המצב, ממשיכים ילדי ישראל להיות חשופים לקרינה מסוכנת מדי יום ביומו, ואין כל צפי או כוונה לשנות מצב זה.
98. הנה כי כן, הפרת החוק גובה מחיר של ממש, ואיש אינו יודע איזה ילד יסבול מאיזו מחלה ממארת כתוצאה מכך. ויודגש, כי הדברים אינם נאמרים לתפארת המליצה. כפי שצוין לעיל, מחקרים מלמדים על סיכון גבוה ללוקמיה בקרב ילדים החשופים לקרינה גבוהה מן הסף המקובל, ביחס לשיעור המחלה בקרב ילדים שאינם חשופים לקרינה כזו. ויוזכר: כל הגורמים המקצועיים, לרבות המשיב 1, מסכימים כי יש להימנע מחשיפה העולה על הסף.
99. חשיפתם של כלל אזרחי מדינת ישראל, בכלל, ושל ילדי ישראל, בפרט, מדי יום ובמשך שנים, לקרינה בשיעור העולה על ספי הקרינה המקובלים היא מציאות המנוגדת חזיתית לתכלית חוק הקרינה ולהוראותיו המפורשות, שהלא בדיוק למניעת מצבים כאלה ניתנה לשר סמכות להתקין תקנות בדבר ספי קרינה מחייבים ובדבר צעדי זהירות ומנע.
100. בתי הספר הינם, כמובן, רק בגדר דוגמא. הדעת נותנת כי חריגות קרינה קיימות בכל עת בכל מקום. ארונות חשמל קיימים ברכבות, בבניינים, במקומות העבודה, במפעלים ואף בבית המשפט; ובהעדר נורמות מחייבות, כולנו נחשפים לקרינה עודפת, תוך חשיפה לסיכונים בריאותיים קשים, מדי יום.
101. דברים אלה מעלים תמונת מצב חמורה, ולפיה אין דין ואין דיין; וכי מבחינת הרשויות, בריאותם של משפחת ליבונטי, משפחת גנג, של ילדי ישראל ושל כל אותם אנשים שאינם מודעים כלל לסכנה שבה הם מצויים מדי יום ביומו, מופקרת בלא הגנה. עולה גם, כי המשיב 1 הסכין עם מצב זה, וכי (בניגוד להוראות החוק) אין בכוונתו לשנותו.
102. לסיום דברינו בעניין זה נבקש לשוב ולהזכיר את נפגעי הגזות. רבים מספור סבלו ייסורי תופת ומתו כתוצאה ממחלות קשות בשל המעשים שנעשו להם בעבר, בחוסר ידיעה. אלא שבענייננו, ההמלצות המדעיות קיימות וגם המחוקק כבר אמר את דברו. אלא שהחוק אינו מיושם מזה 9 שנים, ונראה כי רק התערבותו של בית המשפט הנכבד תמנע את המשך הפגיעה בבריאות הציבור בניגוד לחוק.
103. בנסיבות אלה, לא נותרה בידי העותרת ברירה אלא להביא עניין זה להכרעתו של בית המשפט הנכבד, על מנת שיחייב את המשיב 1 להתקין את התקנות לאלתר, למען בריאות הציבור בישראל ולמען איכות חיו.

ט. סוף דבר

104. אשר על כל אלה, מתבקש בית המשפט הנכבד להיעתר למבוקש בעתירה ולהורות כאמור ברישא לה.

105. כן מתבקש בית המשפט הנכבד לחייב את המשיב 1 בהוצאות עתירה זו ובשכ"ט עו"ד.

106. עתירה זו נתמכת בתצהירו של מר חיליק רוזנבלום, מנכ"ל העותרת.

מיכאל בד, עו"ד   רון לדרמן, עו"ד   גלעד הלר, עו"ד
מיכאל בד ושות', משרד עו"ד ונוטריון
ב"כ העותרת

היום, 30 בדצמבר, 2015